

Prosveta.

(Dalje.)

Rekli smo, da vsakdo želi v blagostanju mirno živeti. Vsakdo sicer to želi, a virov te življenske dobrote in potov do nje ne pozna vsakdo ali vsaj ne popolno.

Slučajnosti in usodnosti siplejo malokaj milodarov v jerbas človeških želj, priboriti in pridobiti jih je treba z naporom telesnih in duševnih sil. Pridobivanje mnogovrstnih potrebščin pa je pojav delovanja človeške moči, ki je pojem življenja. Radi tega pravimo, da je življenje boj za obstanek, povratno pa spoznamo, da je kakovost obstanka le posledica življenskega boja in zanesljivo merilo za delovanje življenskih sil.

Stvarnik je dal človeku dar moči. Ta izvira iz telesnih in duševnih zmožnosti, ki spe v človeku in čakajo prilike zbuditve, olike, izobrazbe in pojavljanja. Pojavljanja človeških zmožnosti so akti življenja, učinki in posledice zmožnostnih pojavov pa so vzroki in povodi prikaznim, ki jih opazujemo na sebi in na javnosti.

Pojav življenske moči, bodisi telesne ali duševne, imenujemo z ozirom na njegov učinek delo; svojstvo človeka, ki ima značaj nagona do dela, pa delavnost.

Delavnost in delo sta tečaja, na katerih se vrti in visi obstanek človeštva. Delavnost in delo po kakovosti in kolikosti sta merili kulture, posameznega in splošnega blagostanja. Stvarnik je dal zemlji hranil in živil za vse organizme, a vsak organizem si jih pridobiva po svoje. Kaj bi počelo življenje, polno živih sil, ako bi ne bilo mogočnosti ne prilike poskusiti se na pridobivanju svojih pogojev!

Ugasnilo bi brez dela in smotra in bilo odveč!

Da človek dela, ni prokletstvo na njegovem obstanku, ampak je naravna potrebnost in neizmerna dobrota. To pa le, dokler ima abso u no, za vsakega človeka enako vrednost in veljavo. Drugi obraz dobi potrebnost dela, ako velja le nekaternikom, kadar se delajo razlike med opravili z ozirom na dostojanstva, ki jih hočemo uživati v družbi; kadar se oziramo

na svojo čast in veljavo ter ne poznamo naravne resnice, da potrebni нравni opravki ne onečastijo nikogar. Drugi obraz dobi potrebnost dela, ako jo pozna le sebičnost, pohotnost, dobičkarija i. dr., ki se ne ozira na splošno harmonično ravnotežje v človeški družbi.

Ostanimo torej nekoliko pri delavnosti občinstva in preiskujmo njegovo prosvetljenost v tem oziru. Na kmetih je gospod, ki ne dela ničesar ali vsaj ne poljskih in gospodarskih opravil, ki nosi obleko po mestnem kroju, ki ima gladko kožo in govori povrh vsaj nekaj nemški. Dokaj slučajev sem opazil, da veljajo dijaki i. t. d. pri domačih za gospode, katerim se ne spodobi, da bi pomagali pri raznih opravkih, najsibodo še tako nujni. Videl sem celo, da jim bratje, roditelji i. t. d. hlapčevsko strežejo, to pa samo zato, da se gospodu roke ne žulijo in čast ne oskruni. Dokler imamo v delavnosti takšne pojme, pač ne moremo govoriti o njeni občni veljavi, ampak le o slojih, katerim so primerna le ta ali druga ali pa nobena opravila. Dokler merimo človeško vrednost z ozirom na oliko, ki ne trpi žuljavih rok, ki razločuje vrste nižjih in višjih opravkov, bodemo vedno imeli olikance, ki nalagajo in prepuščajo napornosti težakom, ki jih imajo v nekaki podvrsti ljudi.

Predaleč bi prišel, ko bi hotel omeniti, kar se danes govori in piše o delu. Rečem le, da še na tem polju človeštvo ni doseglo splošne prosvete. Vem, da govorim marsikomur iz srca, ako rečem, da se gospodarskega dela ogibljejo razun posameznikov celi sloji. Nekateri vidijo svoje moči preslabe, predno so jih poskusili, drugi vidijo stanovsko neprimernost, imajoč čudne pojme o časti i. t. d. Narava pa pravi: „Ne poznam izberi dela, ampak le priliko in potrebnost; ne poznam prenapetosti ne zanemarjenosti delavnih sil, poznam le soglasje med delom in počitkom brez ozira na stan in čast.“

Že dolgo slišimo pritožbe, da primanjkuje na deželi poslov in drugih delavskih moči. V mestih pa slišimo tožbe, da je poslov dovolj, toda delavnih in zvestih ni. Kmet toži, da gredo mlade osebe v mesto, meščani pa pravijo, da zahtevajo posli preveč plačila, delajo pa premalo. Vsak človek stoji v sredini sveta in se trudi vse, kar ga obdaje, uravnati po svoji glavi. Gospodar želi mnogo dela pri malem plačilu, a delavec zahteva veliko plačilo pri malem delu. Le naraven razum spozna, da gre delu primerno plačilo.

Dokler vlada človeka sebičnost, nima srca do soseda, a сосед sebičnik zahtev ne more spolnovati sebi na škodo. Razum, vest in sočutje le gladijo razmere v človeški družbi, ki ob delu trpi in živi. Razum, vest in sočutje pa bistrimo, gojimo in likamo ob naziranju zgledov iz medsebojnega življenja! To vplivajočo smer človeka na človeka zovemo pouk in odgojo.

Dostikrat slišimo trditev, da šola ozir. omika odvrča od delavnosti, ali vsaj povzroči, da ljudje izbirajo delo. Po takem bi sodili, da je delavnost v obratnem razmerju z izobraženostjo. Omenili smo že, da izšolanci radi izbirajo med opravki. Kdor pa je šolan, še ni odgojen, a kdor je odgojen, je izobražen in olikan. Lahko si mislimo šolo brez odgoje, a ne odgoje brez šole. Delavnost pa je smoter vse odgoje, odgoja vrh človeštva in človeštvo idejal življenja.

Poučno odgojevalni vpliv šolstva izuri človeške zmožnosti do pravilne rabe. Ko bi bili ljudje enakih zmožnosti in po njih enako izobraženi bili bi enaki, ne bilo bi stremljenja ne tekmovanja. Ker pa so ljudje različnih zmožnosti in različno izurjeni, govorimo o napredstvu in zaostalosti — ki ne bodeta izginila nikdar.

Napredni čutijo in vidijo svoje napredstvo napram zaostalim, a zaostali čutijo in vidijo svojo zaostalost za naprednimi. Da mnogo mladih duševno agilnih ljudi ne najde dovolj kratkočasnosti pri kmetih, je žalostna resnica. Ljudje ne poznajo lepote krasne narave, ne znajo o njih premišljati, ne jih občudovati. O tem jih nikdo ni poučeval, do tega nikdo odgojeval — poznajo le zabavo, ki jo ponuja občevanje z ljudmi. Življenje na kmetih ne pozna mestnega hrupa, ne mestnih spletk, ki bujno razvijajo človeško domišljijo, in pokažejo človeško individualnost v večjem krogu, v večji družbi. Človek se hoče kazati, hoče veljati, dokler je mlad; starost le ljubi mirne okolnosti.

Sicer je mestno življenje največkrat le fantom zadovoljnosti, ki izgine, kakor hitro ga poznamo. Vsled napredovanja v trgovini, obrtniji i. t. d. narašča promet vedno bolj in vedno hitreje ter porablja in posrkava vedno več moči. Da jih pridobijo, ponujajo navidez večje plačilo. Izkoriščanje duševnih in telesnih moči se godi v največji meri, napor delavcev prikipi do vrhunca — sicer socialno propade. Mestnega življenja prijetnosti v materialnem in duševnem obziru uživajo le posamezniki, drugi žive le v hrupu, v delu, v skrbeh. V omamljivi kratkočasnosti, katero nalagajo razni opravki, napenjajo ljudje svoje moči, napenjajo svoje živce, živé pretirano aktivno. Življenje teče meščanom hitreje in pride zgodaj do cilja, do rezultata vseh naporov.

Pa domišljujmo si, da rasto obsegi mest neprenehoma. V razmerju pozidane zemlje pojmati mora produktivna zemlja. Naravne razmere bodo določile razvitek mest ter morebiti povzročile, da bo pomanjkanje živeža ljudi vodilo iz mest na deželo.

Ko govorimo o dejstvu, da želi človek kazati svojo individualnost v družbi, nam je omeniti, da ljudje ne cenijo vsakega dela enako in ne po istem merilu. Ozirajo se vedno na mero duševnega napora, ki ga dotično delo zahteva.

V preobilici in raznovrstnosti življenskih potreb pripada različnim ljudem pridobivanje in priskrbovanje različnih potrebščin. Zavladal je princip razdelitve dela in nastali so razni sloji, ljudi z ozirom na delo, ki jih imenujemo stanove.

Kakšni so odnošaji med stanovi! Stanovi bi si naj bili naravno priredni, kajti odvisni so drug od drugega. Toda povsod se govori o višjih in nižjih slojih, stanovih, krogih i. t. d. Malenkostnim častilakomnežem dobro de, da so v višjem krogu. Po nekod se baje uči, da so lajiki „homines inferiores“ (ljudje nižje vrste). Cenjeni čitatelj! Črevljev, obleke, jedi i. t. d. neobhodno potrebuješ, to so ti materialne potrebe. Črevljarja, krojača, izborno kuharico i. t. d. hvališ ter jih priporočaš znancem, ako so ti do dobrega ustregli pri izvršitvi tvojih naročil. Ako čitaš pesni, romane i. t. d., ki ugajajo tvoji domišljiji, tvojim nazorom; ako pregleduješ druge duševne proizvode, n. pr. na polju znanosti in umetnosti, ki zahtevajo velikih duševnih spretnosti, primerjaš svoje zmožnosti z onimi, občuduješ dotičnega autorja ter ga imaš morebiti za duševnega velikana. Niti trenutek ne dvomiš, da stoji izvežban umetnik, pesnik, pisatelj i. t. d. sploh duševni delavec v višjem sloju človeške družbe kakor črevljar ali drugi rokodelec. Vendar pa se ti zdi rokodelec za dejansko življenje bolj potreben nego kateri bodi proizvodenik na duševnem polju. Odkod torej ta navidez krivična ocenitev?

Dragi! Človeški duh stoji vedno nad materialnostjo, na kateri on visi, če tudi tiste vreden ni. Vedno ceni duh to, kar proizvaja iz sebe in zaradi sebe višje, kakor to, kar fizične moči ž njegovo pomočjo pridobijo za telesno življenje. Ta naravna resnica je tudi vzrok, da je idejalno življenje v svetlobi človeštva večje vrednosti kakor največje gmotno blagostanje. Duševno delo ima višjo kvaliteto, ker izobrazja duh, lika čut, bistri um in ker se brez izobrazjenega duha ne more vršiti nobeno fizično delo.

Razloček med duševnim in fizičnim delom čutijo, vidijo in povdarjajo izvrševalci dotičnih opravil vsled nagona, ki hrepeni po osebni veljavi navadno v osebem oziru.

Pamet in razum kažeta sicer, da ne more človek živeti brez človeka in da je človek človeku vse. Splošno še do tega spoznanja nismo prišli, če le nekoliko pogledamo v življenje. Eden se bori z drugim in pogostokrat izjavi, da je njegov tekmeč v življenskem boju poln hib, a sam hoče veljati nad vse. Govori se o inferiornih osebah, slojih, stanovih, celo narodih z namenom, da se vara javno mnenje in goji strastno strankarstvo mesto tolerantnega prepričanja. Iz zlobnega pred- in zapostavljanja oseb, iz otroške občutljivosti in besedičnosti nastanejo nesporazumnosti, ki podirajo slogo in mir ter gojijo nemir in prepir. Mesto da bi priznali vsakemu svoje, divergiramo po domišljeni veljavnosti, v naravni resnici

pa konvergiramo proti manji vrednosti = 0. Mislec Schopenhauer trdi, da je vse le laž in videz, življenje le tragikomična komedija. Kdo bi mu pritegnil?

Vrnimo se zopet k delu. Zgoraj smo rekli, da si ljudje kaj radi izbirajo delo in si ga prikrojijo po svoje, da se ga celo ogibajo, ako to le dopuste življenske razmere. Žalibog da se celo v višjih slojih vršijo opravki dostikrat le radi kruha in da pomanjkuje notranjega nramnega motiva do stanovske zvestobe. Mnogokrat bi se vršili stanovski opravki nepovoljno, javnosti na kvar, ko bi ne bilo nadzorovalnih oči! Dragi! Ne iz zunajnih vzrokov, ampak radi dela delamo, tako govori prosveta o človeških dolžnosti.

Imel sem deklo, kateri je bilo marsikaj neprimerno, pretežavno. Močna in krepka na telesu je bila na duhu omagljiva. Vpoštevala je svoje življenske interese in mislila, da nošnja vode, preskrbovanje živali i. t. d. niso sredstva za dosego višjega stališča. Ko sem nekaj njenih opravkov opravil sam, strmela je in rekla: „Kaj, oni tudi kaj takega delajo?“ Odgovoril sem: „Glejte, pomislite! Voda ne priteka v kuhinjo, živali se ne morejo oskrbeti same, vi tega ne storite, druge osebe pa sedaj nimam. Meni se ponudi naravna prilika, da opravi delo sam. Ne delam radi Vas, ampak radi dela, ki ga nekdo mora opraviti.“ „Šla bodem v mesto, kjer bodem imela lajših opravkov, povrh pa več plačila in krajši čas“ — odrezala se je samozavestna amazona.

Čudni nazori o delu, plačilu, zabavi! Odkod izvirajo? Človek je po duši in telesu rezultat vseh vplivov, ki delujejo na njega od njegovega početka. Indispozicija ali nerazpoloženost do dela izvira iz dolgotrajnega ali vednega pomanjkljaja pravega navodila k delavnosti v besedi in dejanju. Ljudje, ki se pritožujejo o nedelavnosti drugih, največkrat sami ne poznajo delavne resnobe in radi tega niso sposobni, odgojiti koga do naravnega uvida v naravno potrebo dela. Le poslušajmo, kako navajajo dorasli mlade k delu. „Ne boš delal! Ne boš tega storil? Ti bodem pokazal!“ To pač niso prepričevalni nagovori k delu, ampak pripravi k zoprnosti, k odporu. Kdor pa dela prisiljen, ne po naravni uvidnosti in mirni ravnodušnosti, postane nevoljen in protiven. Nevoljnost in protivnost vzbudita zlobnost, ki razdira nramno delavnost. Kako je postopati pri vzgoji do delavnosti, o tem bodemo govorili pozneje. Sedaj pogledjmo le dejstva, ki se godijo v vsakdajnem življenju, ki so sicer tudi odgojne veljave.

Že dolgo opazujem, da so nekaterniki za razumno delo preneumni, drugi pa prefini. Finesa in stremljenje po njej rodita večjo apatijo do dela, kakor kmetska robotost. Dandanes se o zdravstvenem vprašanju toliko govori in piše, zapoveduje in prepoveduje, da je vredno premišljevat, je li vse lepo tudi kaj vredno. Razlaga se o finih bacilih, o nevarnosti prahu i. t. d. Šolski otroci razpečajo učiteljske nauke doma in kmalu

se vedo nekateri prahu, blata, gnoja i. t. d. prav zdatno varovati. Meni se je prigodilo, da nisem mogel dobiti osebe, ki bi čedila šolske prostore. Ponujal sem izredno plačo, a dečki gredo v mesto, dekleta se boje prahu, otroci so prenežni, starčki in starke preslabe. Cenjeni! Glejte stanovsko čast in naravno delo v domišljeni koliziji!

Izmuznil sem se iz zadrege, ker naravno mislim in naravno delam — a kaj drugod? Nikdo ne bo mislil, da ne poznam in ne čislam snage in da govorim prahu besedo. Trdim pri vsem, da se je nervozne boječnosti pred vsemi zemskimi neprijetnostmi bolj bati kakor sušice, pridobljene iz raznih prahov. Trdim celo, da rastejo po nekod na ilovnih pohišnih tleh krepkejši otroci kakor na likanih deskah mestne hiše. Mati narava svojih otrok ne zapusti, izvzemši slučaj porodne hibe in pomanjkanja zadostnega živeža, sušica pa nastopi v suhih razmerah, ki naravne prosvete ne poznajo. Pretirana skrb za snago kot pogoj zdravja izbuja in dozori željo, živeti v snagi. Pojem snage dobi širji in najširji obseg; vsakdo želi snago, snažiti pa noče, ker se snaženja boji. Snaga je prijetnost, snaženje trud; prijetnost želimo, truda se ogibljemo. Vsak človek pa ima enako pravico do prijetnosti pri enaki dolžnosti do truda — torej delajmo vsi, da bodemo vživali vsi!

Mestne gospe, ki z rokavicami pro forma oprašijo pohištvo naj govore. Hišna ima nalogo snažiti stanovanje. Slišala je, da prah škoduje dihalom! Vzbudi se ji misel o vrednosti in nežnosti pluč, zraven tega pa vidi, kako previdno varuje gospa svoje zdravje. Misli dalje: „Moje zdravje je meni več vredno kakor tuje — čemu se naj žrtvujem?“ Nevoljnost, protivje sta sad takšnih razmišljanj, ki se dado zabraniti le zgledom sodelovanja, ne z osornim žuganjem ali z malenkostno prevzetnostjo.

Poprimimo se vsakega dela, kakor in če se nam ponudi. Ne delajmo posilnih razlik med osebnimi dostojanstvi, če hočemo poslom in delavcem vzeti povod, videti in čutiti se zapostavljene v človeški družbi. Gledali nas bodo enake pri delu, izostala bo marsikatera nevolja, zlobnost ali huda nezadovoljnost.

Ko spoznamo, da je delo naravna potrebnost, zavedamo se tudi svojih zmožnosti do dela. Zavedanje svojih zmožnosti pa ne sme ostati le pasivno duševno stanje! Tega tudi ne more, kajti česar se zavedamo, to tudi pokažemo. Da smo vedno pripravljeni, porabiti svoje zmožnosti v delo, je naša vztrajna volja k delu. Do vztrajne volje k delu pa odgajamo človeka le po svoji vztrajni delavnosti, ki pozna naravne, ne zapovedanih počitkov.

(Dalje prihodnjič.)

Risanje v ljudski šoli z ozirom na zahteve sedanjosti.

(Konferenčno poročilo.)

Iv. Šega.

„**C**esar se Janezek ni učil, Janez ne zna“ pravi star, a še vedno veljavni pregovor. — Ta pregovor je menda zadobil posebno veljavo v ljudski šoli, kar se tiče risanja. Risanje! Pravi deseti brat med raznimi predmeti ljudskega in srednjega šolstva.

Ta predmet se je smatralo do najnovejšega časa kakor nekaj posebnega, nekaj vzvišenega — ki se poraja le kakor pri gotovih izvojlencih. Pač je prevladalo do polupretekle dobe prepričanje, da se risanja more priučiti le oni, ki ima zato dar, poseben poklic, poklic za „risarja“.

Ali vendar je to gola, prava pravcata domišlija. Risarji radi tega nismo postali, ker se ga kakor Janezki nismo učili, pa ga kakor Janezi ne znamo. In to je „deš Pudels Kern“.

Mnenje, da je za risanje treba posebnega talenta, je ničevo. Ako se postavimo glede na duševne zmožnosti učenčeve na stališče, kojega nam je začrtal oče moderne filozofije, tako proslavljeni filozof Herbart, nam je jasno, da se učenec ravno vsled te filozofije mora naučiti vsakega predmeta tako, kakor mu ga sugerira njegov učitelj. Kajti po teoriji tega filozofa je človeška duša „tabula rasa“, torej telo, podobno kepi mehke ilovice, ki se da tako gnetiti, tako preostrojiti, kakor jo želi imeti ravno učitelj. Otroška duša je ravno vsled naziranja Herbartove filozofije ravno tako vsprejemljiva za risanje, kakor za pisanje, jezikoslovje, računstvo itd.

In ako si upamo dve tretjini svojih učencev pripraviti do tega, da so dobri računarji, dobri bralci itd., menim, da se moramo postaviti tudi na to stališče, kar se tiče risanja. Treba je edino le vaje in učenja.

Vem pa, da je mnogo učiteljstva, ki se količkaj peča z raznimi filozofskimi problemi, kolikor toliko nasprotno mnenju filozofa Herbarta in da stoji ravno to učiteljstvo na stališču, da duševni položaj vseh otrok ni isto, da imajo nekateri ta, drugi drug talent, torej da niso vsi enako duševno nadarjeni.

Dobro! Potem pa pridemo do takozvane voluntarične stranke, to je do stranke pedagogov-filozofov, ki trde, da otroška duša ni nikakor „tabula rasa“, temveč nekaj kakor »rezervoir« raznih volj, ki se potem razvijejo več ali manj do neke popolnosti, in da se človek ne da nikakor tako upodabljati kakor kepa ilovice, temveč, da je človek potem živo bitje, ki se ravna po lastni volji, in da je ta njegova volja nekaj njegovega voditelja.

Pritrdimo tem filozofom, katerim glavni propogator je znani nemški filozof Paulsen in postavimo se tudi mi na stališče, tedaj na stališče, da je človeška duša nekak zaklad raznih volj in hotenj. Ali recimo raji razumljiveje, da je človeška duša nekak — recimo harmonij, kjer je napeto toliko in toliko strun, in kdor hoče igrati na ta harmonij, mora prvič znati igrati, to je on mora znati ubirati razne strune tako, da nam dajo prijeten, soglasni, harmočni glas. Kdor pa ne zna, dobil bo iz njega le disharmonijo. Torej, ako pa znamo pri otroku poiskati ono struno, ki nam zapoje oni glas, ki mu vzbudi oni čut, čut do branja, do računstva, do petja; zakaj bi potem, slavna gospoda, ne poiskali onega čuta, ki ga navaja do risanja; zakaj bi mu ne vzbudili in ne vzdramili onega čuta, one volje, ki ga privaja do risanja.

Torej lahko trdimo z ozirom na ta kratek pregled, da je mnenje, da mora biti otrok rojen „risar“, ako ga hočemo vzbuditi in privedi do pravega risarja, popolnoma napačno, popolnomn krivo. In kdor kaj takega trdi, mu lahko rečemo, da on sploh človeške duše ne pozna, da se sploh ni nikdar pečal z raznimi duševnimi problemi, in da je on sploh — rekli bi — nekak ignorant, ker ne vpoštevava ne te in ne one smeri pedagoške in ne filozofske smeri, in da je njegova duša tudi prava „tabularasa“, kar se tiče tega vprašanja.

Slovenec je znan, da rad poje. In hvala Bogu, dobe se med Slovenci nebroj pevskih društev in vsak, komur je dal modri stvarnik le eno žilico tam v tistem prostoru, tri prste pod brado — prav rad prepeva, bodisi tako ali tako. — In zakaj je tako!

Gospoda! Le oglejmo si naše družinsko življenje — družino v ožjem pomenu. Komaj se otrok prične zavedati in komaj dobi mati njegova od njega zagotovilo, da je prinesel seboj na ta okrogli svet svoj glas, prične mu prepevati razne pesmi — od jutra do večera. In glejte, gospoda moja, otrok skuša posnemati svojo mater in kmalu dobite duet — boljši in slabši. In otrok živi potem v petju do svoje smrti; še takrat ga spremijo s pesmijo v hladno zemljo.

Se pa godi tudi tako z risanjem? Nikdar ne, temveč ravno nasprotno. Menda bi bila prava bela vrana oni oče ali mati med slovenskimi ali pa sploh — recimo — med človeškimi stariši, ki bi z isto vnemo negoval risanje kakor petje. Da, ko bi bilo tako, bodite prepričani, da bi človeški rod bil danes ravno tako naobražen v risanju, kakor je v petju; a žal da temu ni tako.

Risanje se, žal, ni do najnovejše dobe tako vpoštevalo, kakor se je pričelo vpoštevati v sedanji dobi.

Sicer ne smemo zanikati, da ni našlo tudi risanje vnetih zagovornikov, ki so bili prepričani o neskončno mogočnem vplivu na človeštvo sploh, bodisi z duševnega ali pa materijelnega stališča. Le škoda, da

ravno ti nasprotniki niso mogli tam vplivati — namreč v šoli, v kraju, kjer dobi človek prvo in najbolj sistematično vravnano odgojo za svoje poznejše življenje, da bi se risanju odkazalo ono mesto, kakor drugim predmetom.

Pač se je tudi v ljudsko šolo uvedlo risanje kakor predmet, toda le v onem obsegu, kakor se je zljubilo onim faktorjem - nestrokovnjakom, ki so dajali svoja mnenja o šolstvu. Dozdeva se nam kakor neko prokletstvo za šolski sistem, da ravno v šolskih vprašanih odločujejo lajiki-nestrokovnjaki, in da je njih mnenje merodajno. Šolnikov-strokovnjakov se ni vpoštevalo že od nekdanje in se jih ne vpoštevata tudi danes ravno v najbolj perečih vprašanih šolstva. In ravno vsled tega je še danes šola nekak „Versuchskaninchen“, kjer še ni nič stalnega, nič konkretnega, akoravno obstoja moderna šola že precej let, temveč še vedno in vedno se poskuša, tehta, secira in šiva.

Slavna gospoda mi bo pač oprostila, ako se podrobneje ne spuščam v zgodovino onih mož, ki so se potegovali za risanje kakor ljudskošolski predmet.

Oče moderne pedagogike Pestalozzi je že toplo zagovarjal risanje, kakor tudi njegov sovrstnik Fröbel. A škoda, da je Pestalozzi ostal s svojimi idejami pozabljen in da so ga šele v najnovejšem času jeli vpoštevati, a Fröbel prišel je le do otroških vrtcov, naprej se ni pospel, ravno vsled ravnokar citiranih faktorjev.

Tudi avstrijsko šolsko zakonodajstvo je uvrstilo risanje med šolske predmete. Kdo je to povzročil je menda slavni gospodi znano. Ali to risanje, kojemu je bilo priznано mesto v šolskem in učnem načrtu, ni bilo risanje v onem zmislu, onega življenja, o katerem bi se lahko reklo, da živi, cvete, rodi. Temveč, to risanje je bilo pohabljeno, jetično, napolživo dete, ki se je moglo edinole gibati po oni umetni poti, ki so mu jo dali oni lajiki-strokovnjaki, ki so imeli o njem toliko pojma, kakor ima — recimo slepec o barvah. To dete „Risanje“ bilo je tako pohabljeno, da ni moglo drugače hoditi kakor oprimši od pike do pike.

Sicer bi bilo jako zanimivo in poučljivo, napraviti nekak kratek pregled razvoja risanja v drugih državah, a mislim, da bi pač malo predaleč zašel v svojem poročilcu in ker nečem slavne gospode predolgo mučiti s svojim suhoparnim poročilom, upam, da dobim v tem oziru popolno odvezo. In pridem takoj „ad rem“.

V početku svojega skromnega referata sem omenil pojava, ki se poraja v družini, tičoč se petja. Tam je mati, oziroma oče nekak neposreden povzročil vzbujenja onega hotenja, one volje, ki spi v otroški duši in ki se javi pozneje v obliki petja. Ker ima pa otrok, poleg te volje še druge, katere hoče tudi vzdignjene imeti, da se zamore harmonično vzgajati, vzbudi se mu tudi volja-želja po risanju. Ker pa nima najčešče

nobenega neposrednega povzročitelja, ki bi mu vzbudil to hotenje, vzbudi se mu samo in otrok prične — risati.

In to Vam je, slavna gospoda, pravi umetnik, žilave volje, jeklene energije. Prvi košček krede, oglja, svinčnika ali pa celo opeke mu služi za sredstvo, s pomočjo katerega ovekovečuje svoje umotvore. A stariši, kaj store ti? Mesto, da bi mu priskočili i tu na pomoč, da bi mu bili skrbni varuhi in pospeševalci kakor pri petju, ga ovirajo in ovirajo na vse mogoče načine. A otroška volja je tako energična, da kljub tem zaprekam hoče nadaljevati svoje študije. In kakšne so te nje-gove študije? Krasne! Stopimo le do prvega oglja, pa si oglejmo zid. Same ravne črte, dolge 1, 2, 3, 4 itd. cm, sami kvadrati, same vodoravne, navpične, poševne črte. Kaj ne? Nikakor ne! Menda bi bilo tacega otroka liki Diogenu treba iskati z lučjo po dnevi, ki bi risal take stvari iz lastne volje na zid. Tu so vam razne človeške postave, seveda prave karikature, a njegova živa domišljija ustvarja si svoj posebni milje, svoj posebni svet, kjer žive in trpe one ovekovečene osebe.

Normalno duševno razvit človek bi sicer mislil, da bo pričela šola zidati v risanju tam dalje, kjer je otrok nehal vsled lastnega poželjenja in hotenja. Ali britka ironija! Ker je zakon raznih držav tak, da ne sme nobeden človek imeti svoje lastne volje, svojih lastnih naziranj, pokazala se je tudi tu državna modrost ter kategorično zaukazala, tako se ne smeš razvijati. In otroški, tako smeli vzlet, potisnil se je v borno kletko, med pike in „oh ustrigli so mu peruti, da ni mu moči v sinji zrak“.

Kaj je namen risanju in kako mesto, oziroma nalogo mu je poverilo avstrijsko šolsko zakonodajstvo, menda ni treba posebej povdarjati.

In če hočemo konsekventno izpeljavati to nalogo, in privedi do onega cilja risanje, do katerega ima ta „dar božji“ pravico po vseh zakonih naravnih, priznati moramo, da ga nikdar ne bodemo, ako uporabljamo pike pri risanju, in ako hočemo risanje utesniti v pike. Nikdar ne!

Le pogledjmo prvič otroka, ko dobi svinčnik v roke in mu pravimo, nariši črto tako in tako. To vam je okornež! Revež ne vidi, kakor bi Nemeč dejal „von lauter Bäumen sieht er den Wald nicht“. Vleče in vleče, pa če bolj vleče, slabše je. In bodite prepričani, da otrok ve:iko raje — in kar je že vsled naravnega zakona njemu lastno — dela in riše krive črte prosto, kakor pa po pikah. In ravno vsled te pedanterije niso in ne morejo biti razne črte, ki jih mora otrok vleči preko več pik, ravne in cele. Temveč, pozna se jim neko tresenje in lomljenje, ki je nastalo le vsled prehudega duševnega navora, kar so dokazali že razni psihologi.

Sicer mi bode mogoče kdo ugovarjal, da je to ravno tako, namreč če se zahteva, da naj otrok riše brez stigem, kakor če bi od njega zahtevali, da nam naj kaj prinese, ko še hoditi ne zna.

Nikakor ne, gospoda moja! Čisto napačna premisa! Vsaj ne silimo tu duševno nerazvitega otroka do tega. Temveč, otrok, ki pride v šolo, je menda že toliko duševno razvit, kakor oni otrok telesno, ki hodi najmanj eno do dve leti samostojno. In od takega otroka se bode pač lahko že zahtevalo, da prinese svojemu očetu kozarec vode ali pa pipo. Pa ostanimo pri stigmah in otroku. Ako se nam tak „veto“ podaja, navedimo mi družega, bolj logičnega. Stigmografično risanje se nam ravno tako dozdeva v ljudski šoli, kakor to, ako bi mi učili hoditi malega otroka v takozvanem stolcu na kolescih ter bi mu nastavili vse polno ovir. Sedaj se bo zaletel sem, sedaj tja in nikamor ne bo mogel. In taka hoja bo za njega prava muka, kajti dobro ve, da se ga devlje le zato v ta stol, da buta na vse kraje, kar mu povzroča le bolečine. Denimo pa otroka na prosto; oj, to vam bo bežal s smehom in krikom, od enega kota do drugega.

In stigme s higijeničnega stališča? Čudimo se že davno, da naš skrbni naučni minister še ni izdal plametečega odloka proti tej natezalnici otroških oči. Lahko bi Vam, slavna gospoda navel cel legijon zdravniških protestov o tem risanju, a naša višja gospoda je menda šele sedaj, ko učiteljstvo že samo to glasno terja, izdalo nekak ukaz, kjer se obsojajo stigme.

S tem kratkim dokazilom sem menda prepričal še ono skromno peščico navzočih cenjenih gdč. koleginj in g. kolegov, ki goré za stigme. In naša parola bodi v prihodnjem letu:

Stigme proč iz šole!

Preidem takoj k drugi točki današnje naloge: „Ali naj se riše prosto?“

Sicer ne vem, ali si tolmačimo vsi ta izraz „prosto“ enako. — Po mojem nemerodajnem mnenju je ta izraz umeti tako, da riše učenec, ki se je srečno rešil stigem, popolnoma „prosto“, to je, ako prične risati kak predmet, ne sme drugega imeti, kakor le čist papir in svinčnik.

Nikakor ne, gospoda moja! Kakor ne zahtevamo od nobenega družega rokodelca, da bi si ne smel pomagati z nobenim drugim orodjem, kakor edino le s svojimi najprimitivnejšimi, tako tudi ne zahtevajmo od učencev, da naj jim služi pri risanju edino le roka in oko. — To bi bil pravi atentat na človeški razum in človeško življenje. — Sedaj pa že čujem zagovornike stigem. Aha, stigme je obsojal, pripomočkov pa ne obsoja. Počasi, stigme so nekaj stabilnega, katerih n. pr. ne rabimo, recimo niti 2%, a pripomočki so nekaj prostega, nekaj potrebnega le v gotovih slučajih. In zapomnimo si to-le; ako si uravnamo risanje po oni zahtevi, katero hočemo tangirati v našem zadnjem odgovoru, namreč risanje „po naravi“, potem pomnimo, da narava ne ljubi „milimeterske natančnosti“ kljub svoji tako krasni harmoniji. In učenci, ki rišejo

„po naravi“, bodo kmalu prišli do spoznanja, da so jim razni dovoljeni pripomočki prav koristni. Če pa potegne učenec kako ravno črto z ravnalom, pustimo mu to, vsaj znamo, da je „čas zlato“ in to zlato geslo moramo v današnji prozajični dobi vpoštevati že iz pedagoškega kakor tudi iz socialnega stališča, kajti, vzgajati moramo vendar rutinirane ljudi, ne pa počasnežev. Vsaj so pa tudi že vsi zagovorniki nove struje v risanju prišli do prepričanja, da se naj puste učencem vsi pripomočki.

Tretje vprašanje se glasi: „Ali naj se riše po predlogah?“

To vprašanje dovoljujemo si pa rešiti na sledeči, malce čudni, način. Riše naj se ne po predlogah, ali rabijo naj se predloge. To rešitev tolmačimo sledeče: Kakor znano, zahteva risanje tudi to, da se otrok navadi vsled risanja gledati, in definirali bi to-le nekako tako-le: risanje je le posledica gledanja, a gledanje je posledica risanja

Otrok sicer gleda z očmi vso krasoto narave, bodisi ta krasota naravna ali umetalna, a to gledanje se razteza na tri kraje. Risanje pa nudi človeku naravna telesa — raztezajoča se na tri kraje — le v planem. In to moramo ravno tolmačiti učencem. Ali tu ne pomaga nobeno tolmačenje, tu je na mestu le slika. V tem nas kaj živo potrjuje početno risanje priprostih divjih, naravnih narodov. Tu se slike raztezajo le v plano, perspektive tu ni. Kolikor več slik vidijo otroci, tem preje in tem bolje se privadijo gledati „s pravim očesom“ naravo in slike; kajti otrok vidi na sliki naravno telo, on vidi kako vzgleda naravno telo na sliki. In tu pridemo sedaj do one, še vse premalo vpoštevane nove struje (a ne v secijonistiškem slogu), ki se skriva pod imenom „Die Kunst im Leben des Kindes“. In vsaka šola, ki bo hotela imeti dobre risarje, bo morala imeti kar največ mogoče dobrih, popolnih slik. Brez teh ni, pa ne bo dobrih risarjev. — Vsled tega je pa ravno risanje „po naravi“ v mestih veliko lažje gojiti, kakor pa na deželi. Kajti v mestu se nudi otrokom dan na dan prilika, da gledajo razne slike in s tem ogledovanjem se jim budi in neguje fantazija, kmetski otrok vam pa gleda sliko odprtih oči in ust. — Pač nam lahko rabijo predloge, pa le deloma kakor pomoč pri risanju, a to je le neko kopiranje, dobro za vajo, a kadar se rabi, naj se le rabi tako, da učenec do nje ne more, da je ne more meriti. In takrat nam služi prav dobro.

„Ali naj rišemo po predrisbi!“

Predrisbo tolmačimo oziroma umevamo le kakor nekako skiciranje oziroma skupno tolmačenje kake težje točke risanja „po naravi“. Predrisba je jako minimalne vrednosti, kajti psihološki zakon pač zahteva, da imamo pravi hasek le od takega risanja, kjer slikamo oziroma rišemo tako risarijo, katero si zamoremo takoj popolno utisniti v svoj spomin.

Sedaj pa preidemo k zadnji točki, k risanju „po naravi“.

Zahteva risanja „po naravi“ se marsikateremu dozdeva nekako strašilo, nekak nebodigatreba in bogzna kaj še vse. In zoper to strašilo naperja svoje najtežje topove duševne protivnosti. Zoper to zahtevo išče vse mogoče dokaze, mogoče in nemogoče. In zakaj? Prvič, ker se ni še udomačil te pohlevne zahteve in ker se je kakor „Janezek ni naučil in je kakor Janez ne zna — pa se tudi učiti neče“.

Gospoda! Kaj pa je pravzaprav vse naše pojmovanje narave in nje krasote? Čisto nič drugega ne, kakor prav navadno fotografiranje ali pa slikanje naravnih teles v naše duševne obzorje. Oho, ta čudež božji je je ona „kamera“, skozi katero dohaja slika na našo ploščo, v naše možgane. In zakaj bi si človek ne povspel enkrat do tega, da bi se učil te slike reproducirati. Ako se vadimo naš govor zapisavati, naše petje zapisavati in uglasbovati, zakaj bi naše duševne slike ne skušali podajati svojemu bližnjemu v spoznavanje in proučavanje.

In ni je menda lažje stvari, kakor ravno risanje po naravi. Otrok vidi pred seboj dotično telo, ogledava si ga od vseh strani in si to sliko utisne jako dobro v svoj spomin. In potem, ako mu rečeš, ti, nariši nam to-le na papir, a riši le to, kar vidiš, ako leži reč pred teboj, tako se je bo gotovo lotil. Prvikrat bo mogoče nastal nekak nestvor, a potrpljenje doseže vse. In v kratkem se bomo veselili svojega truda in otroških uspehov¹.

Naša parola od danes naprej bodi:

„Učimo risanje edino le po naravi“.

Ker ni moja naloga podati posebnega navodila o risanju po naravi, ker bi to bilo preobširno za ta tako kratko odmerjeni čas, dovoljujem si to le predlagati:

Vvedi se risanje „po naravi“; predloge naj služijo le kot pripomoček učiteljstvu in kakor nazorno učilo pri risanju, a predrisba bodi tolmač težjih točk pri risanju „po naravi“.

¹ Sicer bi mi kdo odgovarjal, češ, kako bomo učili risanje „po naravi“, ko sami nismo risarji. Vsem tem odgovarjam z Rousseau-om: Vsaj tudi jaz nisem risar, pa sem vendar svoje Emile naučil nekoliko risati.

O ljudski šoli in materinem jeziku.

Govor univ. prof. dr. **Frant. Drtine** v kraljevem mestu Sušici dne 13. septembra 1903.
(Iz češčine prevel K. Škapin.)

„Češko dete spada v češko šolo!“

Cenjeni shod, dragi rojaki!

Velik je učinek, daleč segajoča je moč, smerodajen je pomen vzgoje. Vzgoja določa bodočnost posameznika in celih narodov, zgodovina človeštva je podobna šoli, segajoči iz stoletja v stoletje. Prva reforma in nraštven napredek se vdejanstvi le, ako se posreči dati vzgoji zdravo smer, ki se strinja s kulturnim značajem dobe, ako se posreči človeško vzgojo reformirati. To je prepričanje velikih duhov: Komenskega, Lockeja, Leibniza, Pestalozzija.

V vzgoji pa sami rodbina in ljudska šola zavzemajo mesto načelno važno. Rodbina, to je človeška družba v malem; rodbina, to je prva šola nežnega deteta, kjer skrb dobrih staršev vceplja v njegovo nežno dušo obetajoče zarodke resnice, dobrega, krasnega. Nadaljevanje rodbinske vzgoje, te materinske šole, kakor jo nazivlje Komensky, nadaljevanje prirojeno in organično ima biti vzgoja v ljudski šoli.

Srčno rad sem se odzval, velecenjeni, pozivu slavnega sveta Vašega kraljevega mesta, da sedaj, v dobi, važnejši nego druge, na začetku šolskega leta, spregovorim k Vam o pomenu ljudske šole in zlasti o važnosti tega, da se mora mladina v ljudski šoli vzgajati edino le v materinem jeziku; ali, da v ljudsko šolo vstopajo in se sprejemajo le otroci, ki popolnoma razumejo vzgojevalen jezik, da podprem in Vam na srce položim resnico, važno za življenje, da „češko dete spada v češko šolo“.

Treba je, da se predvsem poučimo o vzniku in pomenu ljudske šole, iz česar naj prirojeno slede važne posledice v označeni smeri. Ideja ljudske šole t. j. lajične ali interkonfesionalne ali simultanne, v kateri se zbirajo popolnoma enakopravni otroci raznih veroizpovedb, šole vseljudske ali obligatorne, kojih obisk je otrokom brez razlike rodu, imetja in spola v starosti od 6. do 12. do 14. leta postavno zapovedan, brezplačne šole, kojih stroški se pokrivajo iz javnih fondov, je čisto modernega izvora. Pripravovana po nekaterih imenitnih teoretikih, posebno po našem Komenskem in genijalnem švicarskem pedagogu Pestalozziju vdejanstvila se je še le v 19. stoletju v prvih kulturnih državah.

Ljudska šola ima načelno važnost za vsak narod in za vsako moderno državo. Njena naloga je, podajati temeljno potrebno izobrazbo za

kakršenkoli bodoči poklic v življenju, splošno izobrazbo, ki bistri razum, plemeni čut, krepi voljo, izobrazbo, ki vede k pravi, čisti človečnosti, izobrazbo, ki vceplja nežni mladosti plemenito prepričanje po besedah Komenskega, da „ti, ki so se narodili, narodili so se ljudem s tem ciljem, da bi bili ljudje“, izobrazbo, ki vžiga v nežnem srcu otroka ljubezen do Boga in bližnjega in probuja v njem življensko vero, da se človek ne rodi sebi samemu, ampak Bogu in bližnjemu, t. j. družbi ljudskega pokolenja, da hrepeni isti kar največ koristiti. Šola sploh in ljudska zlasti ima biti kratko človeška delavnica.

Ljudska šola v razloženem zmislu je mogla nastati še-le v novi dobi, ko je ideja svobode in enakosti ljudi pognala kali in bila splošno priznana. Ljudske šole v našem pomenu besede ni imel namreč niti stari niti srednji vek.

Staroveška vzgoja, grško-rimska smerovala je k temu vzgojiti človeka k idejalu življenske popolnosti, ki je bila zveza krasnega in dobrega, storiti človeka telesno zdravega, močnega, krasnega, notranje duševno dobrega, plemenitega, tako da bi bila krasna zunanost pojav dobre notranjosti — toda ta krasen cilj vzgoje omejeval se je vedno na Grškem in v Rimu le na državljsanske kroge in moško mladino. Veliki zastopi obrtnega in kmetskega ljudstva, in sužnji (in ti so tvorili n. pr. v Atenah štiri petine vsega prebivalstva) so bili iz vsake vzgojevalne skrbi države izključeni — da, Aristotel, najslavnejši modrijan grškega naroda, direktno zahteva, da otroci državljanov ne prihajajo v stike s sužnji, da ne posurove naravno, ker so sužnji po njem le oduševljeno imetje, ne pa ljudje popolni, enakopravni. Tako je za časa, ko je najbolj cvetela grška demokracija, vzgoja bila vedno aristokratskega značaja. In ravno tako se ni skrbelo za vzgojo ženske mladine — ker se žene ravno tako ni smatralo za enako možu. V celem klasičnem staroveku je imela žena ne-le v državi ampak tudi v družini podrejeno stališče, podrejena možu in svoji delavnosti, omejena na domače delo, gledé stanovanja odkazana na poseben prostor (gynaikion).

V celoti ni bilo to drugače mogoče tudi v srednjem veku. Krščanstvo je sicer prineslo idejo bratstva ljudij med seboj, dejanske ljubezni do bližnjega, enakosti — toda to evangelično krščanstvo je ostalo v mnogem gola beseda, mrtva črka, in fevdalni redi srednjeveški so udrževali ljudstvo enako v nesvobodi in suženstvu, kakor stari vek. Četudi je dosegla žena v tej dobi gotovo tudi po vplivu Marijinega kulta in institucije viteštva dostojnejše in častnejše stališče, vendar se tedanja družba nikakor ni brigala za vzgojo žene. Ljudstvo se je vdrževalo v temi nevednosti in vraži, da bi se tem lažje nad njim vladalo, mladina se ni vzgajala za tukajšnje življenje in praktične potrebe istega — ampak ta

zemski svet se ji je slikal kot dolina solz, iz koje le telesna smrt človeka osvobodi in ga spravi v pravo, nebeško domovino.

V srednjem veku ni bilo nikakih ljudskih šol v našem pomenu besede. Ustanovljale so se najprej šole pri samostanskih in katedralnih cerkvah, ki so se zato imenovalle samostanske in katedralne šole, in na teh se je nudilo latinsko izobrazbo bodočim duhovnom, in le izjemoma tudi onim sinom višjih vrst, zlasti plemstva, ki se niso hoteli posvetiti duhovnemu poklicu. Ko so mesta bogatela, ustanovljala so tudi ona šole, zване meščanske, toda tudi to so bile višje šole, na kojih se je poučevalo izključno v latinskem jeziku, in govoriti materin jezik je bilo mladini strogo prepovedano. Še-le za Karla Velikega začele so se v obširni njegovi državi urejati posamezne farne šole pri farnih cerkvah, ki so bile nekako predzvestje naše ljudske šole. Ta vladar je zelo pazil na to, da bi škofje za te šole vestno skrbeli in da bi si mogla mladina iz ljudskih vrst v maternem jeziku osvojiti temeljno znanje čitanja, pisanja in računanja. Toda farne šole so dolgo životarile, mnogi župniki so se malo brigali za nje, niso sami izvrševali učiteljske dolžnosti ampak poverjali to važno nalogo često drugim osebam, ki so pogostoma pri tem opravljali tudi — cerkveniški urad. In tako je tudi izobrazba v temeljnih gorenjih znanstvih in vedah ostala kratko v celem srednjem veku predpravica višjih, privilegiranih vrst. Cel razvoj civilizacije se je vršil z eno besedo v srednjem veku in v novi dobi od zgoraj dol, od vrst plemenitih, premožnih, družbeno višje stoječih, k prostim vrstam, ubogim, ljudskim — in dolgo, jako dolgo je trajalo, da so tudi te dosegle male drobtinice iz mize osvete in izobrazbe. Cerkvi, ki je bila v tej dobi vsemogoča in je uživala neomejeno avtoriteto, šlo je v prvi vrsti o vzgoji duhovstva, izobrazba višjih vrst ljudstva se ji ni zdela nikoli tako važna zadeva.

Posebna inteligenca srednjeveške dobe je bilo ravno duhovstvo. To duhovstvo je v preveliki večini, kolikor več svetovne moči in politične vlade je zadobivala cerkev, samo tem bolj padalo kulturno in npravstveno, da, izneverilo se je pogosto svoji vzvišeni nalogi, prispevati k dvigi vede, zvišanju izobrazbe in oplemenenju npravov. Na koncu srednjega veka najdemo žalosten upadek javne npravnosti in skrbi za izobražbo. Duhovstvo samo ni imelo višje izobrazbe; zadostovalo je gotovo, ako je znal duhoven dobro prečitati evangelij, ako je znal in umel peti Athanasionsko veroizpoved, ako je umel izganjati zle duhove in izgovarjati molitve nad katahumeni. Pomembno je, da se je na Exeterski sinodi l. 1287. naložila arhidiakonom dolžnost, vpraševati propovednike, ako znajo 10 božjih zapovedi in ako iste razumejo.

Še-le v 15. in 16. stoletju te renesance, ki se je trudila za povratek k životnemu nazoru grškega staroveka in za reformacije, ki

je hotela verski in npravstveni prepord vsega ljudstva, so se razmere temeljito spremenile. Oživljejo se energično in prepričevalno glasovi, ki se trudijo za izobrazbo in npravstveno povzdigo najširših ljudskih vrst. Celó 16. stoletje je doba veselega truda za reformo vzgoje in šolstva. Imenitni možje, predstojniki tedanjega mladeniškega gibanja, kriče po tem, da naj človeška družba ustanavlja šole za mladino ljudskih vrst.

(Dalje prihodnjič.)

Ušati netopir ali uhán.

Učni poskus za višjo stopnjo po bioloških načelih.

Obravnaval: **Mihael Iglar.**

Učni pripomoček: Wandtafeln von Schreiber und Leutemann. (Pred nekaj tedni imeli so učenci priložnost v šoli opazovati živ in tudi mrtev eksemplar ter okostnico te živali.)

I.

Milieu, v katerem se netopir navadno prikazuje.

„Otroci! Sinoči je bil prav lep večer! Kaj ne? — da! Tak večer je bil menda imel v mislih pesnik G. Krek, ko je opisal pesem „Večer“, ki je vam znana. Nje prvi dve kitici se glasite:

„Tihí mrak zemljó pokriva,
Luna sred neba veslá;
V gozdu slavec že počiva,
Pesmíc milih ne žvrgljá.

Božji sèl skrbno iz raja
V solzne kraje pride spet,
S spanjem vtrujene navdaja,
Pokoj nosí križem svét.“

Kdo pa pojde k pokoju? — (ljudje in živali.)
Vse živali? — (ne!)

N. pr. katere ne? — (lisica, zajec, jež, miš, sova, nočni hrošči in metulji in drugi nočni mrčes.)

Kaj pa te živali delajo po noči? — (iščejo si živeža.)

Kaj pa človek rad stori po utrudljivem delu vročega dneva, ko se je navečerjal? — (V večernem hladu malo posedi pred hišo.)

Ali tudi vi včasih tako storite? — (da!)

Ko ste tako mirno sedeli, naenkrat nekaj črnega švigne mimo vaših glav ter se zaletava v zraku zdaj tu sem, zdaj tam tja!? — (..... je netopir!)

Danes se hočemo natančneje pogovarjati o netopirju!

II.

Sestav trupla in kretanje.

Tukaj ga vidite!

Razpete kreljuti ima kakor lintver ali hudoba, kosmato truplo, velika ušesa, taka čudna podoba, pol ptič, pol miš! Zato je netopir nepoučenemu, priprostemu človeku skrivnostna, grozna, skoro pošastna prikazen. Ničvredna mora biti, mislijo neuki ljudje — saj si tudi ne upa na svetlo, le po noči se klati okoli, kakor tat ali ropar. Pa vendar vam rečem že sedaj, da je naš uhati netopir prav nedoižna živalica, ki nam ne dela nobene škode, temveč nam mnogo koristi. Oglejmo si sedaj netopirja bolj natanko!

Kaj se vam zdi na netopirju najbolj čudno? — (da leta, da ima kreljuti.)

Iz česa so kreljuti? — (tanke kože.)

Da! Pa kožica je vendar mehka! Kako zamore žnjo letati?! — (je prirastena na kosti.)

Na katere kosti? — (sprednjih in zadnjih nog.)

Da! Ali so si pa sprednje in zadnje noge zelo podobne? — (sprednje zelo dolge, zadnje kratke.)

Katere kosti sprednjih udov so posebno dolge? — (podlahtnica in prsti.)

Zakaj so tako dolge? — (da pri letanju bolj na široko razpne kreljutno kožo ter več zraka zajema, da zamore letati po zraku.)

Te kosti so menda prav debele in težke!? — (ne, tanke in lahke, da lože leta.)

Če so tanke, kakšne morajo potem v drugem oziru biti, da zamore žnjimi prhutati? — (primerno močne in trdne.) Ako je pri roki, poskusi se taka kost zlomiti.)

Ali so na sprednjih udih vsi prsti tako dolgi? — (ne, palec je čisto kratek.)

Kaj vidite na koncu palca? — (zakrivljen krepelj.)

Čemu pa menda rabi ta krepelj? — (žnjim si pomaga, kadar pleza po tleh ali po kaki steni, če ni pregladka.)

Kaj pa zapazite na zadnjih nogah? — (pet kratkih, gibčnih prstov s krepeljci.)

Vidite, tudi repek ima netopir.

Povejte mi sedaj, kje se tedaj razprostira netopirju kreljutna mre-nica? — (začne se ob vratu ter se razprostira med podaljšanimi štirimi prsti, kakor tkanina na mareli, gre ob truplu do zadnjih nog in obdaje tudi rep.)

Kako široko lahko razpne netopir svoje kreljuti? — (kakih 20 cm na široko.)

Kaj dela žnjimi, kadar leta? — (maha žnjimi.)

Pravimo tudi, da „perhuta“, zato netopirju pravimo tudi „perhutar“.

Kaj pa stori z mrenico, kadar počiva? — (jo zloži ob svoje truplo, kakor bi nosil marelo pod pazduho.)

Oglejmo si truplo.

Kaj bodete povedali o truplu? — (je s temno-rjavo dlako pokrito in kake 4 cm dolgo.)

Oglejmo si še posebej sprednji pa zadnji del trupla!

Ali ničesar ne zapazite? — (je ob prsih široko in močno, zadnji del pa je bolj majhen in slaboten.)

Kaj mislite, zakaj neki to? — (potrebuje v sprednjih udih, ki sta ob prsih pripeta, za perhutanje dosti moči, zato morajo tudi prsa biti močna.)

Še nekaj! Pomnite, da netopir po zraku leta; ko bi imel zadnji del trupla debel in težek — kako bi se mu godilo? — (bi ne mogel letati po zraku, ker bi mu truplo iz vodoravne lege z zadkom vedno sililo zaradi svoje teže navzdol.)

Zato je zadnji del trupla primeroma s prednjim majhen in kolikor mogoče lahek.

Tudi vrat je radi tega čisto kratek. — (balance — ravnotežje trupla — truplo je kakor „na vagi“.)

Kaj pa ima tukaj? — (velika ušesa.)

Kakšna so ušesa? — (gola.)

Tudi tukaj ob nosku vidite, da ima precejšnji kos gole kože. Da je nima zastonj, slišali bomo takoj.

Kaj je z očmi? — (so bolj majhne in skoraj v dlaki skrite.)

Da! Sedaj pa pozor! Kaj mislite, kateri čuti so pri netopirju prav zelo razviti? — (sluh in čut.)

Iz česa skleplate to? — (velika ušesa, da dobro sliši in toliko gole kože, s katero čuti.)

Kakšna pa je glavica sploh? — (primeroma široka in pasji podobna.)

Oglejte si čeljusti! — (globoko razklane.)

Kaj netopir torej lahko stori? — (široko zine.)

Glejte tukaj netopirjevo čepinjo! (Še boljša je povečšana slika čepinje.)

Čeljusti ima polne kakor šivanka ostrih zób.

Kako imenujemo tako ostro zobovje? — (zverinsko.)

Kaj je tedaj netopir? — (zver.)

Da, zver, četudi majhna, ki davi samo žuželke“.

(II. točka se zdržema ponovi.)

III.

Usposobljenost telesa za lov vsakdanjega živeža.

„Kaj mislite, otroci, katere žuželke žre netopir? — (mušice, večče, nočne metulje, hrošče.)

Kaj pa, če bi mu jih podnevu poprej že druge dnevne ptice vse pobrale?! — (ne! te žuželke so nočne in se drže podnevi mirno v svojih skrivališčih in le po noči lete po zraku okoli.)

Da! in tam in takrat jih lovi netopir!

V temi je to prav lahko delo?! — (ne! težavno.)

Kaj ne? — (da!)

Pa premodri in dobrotljivi Bog je usposobil našega netopirja, da je vstanu preskrbeti si svojo hrano, loveč po zraku in v temi tisti brez izjeme škodljivi mrčes.

Pbslušajte! Kaj zapazite se svojimi ušesi, ako golob ali kaka druga ptica mimo vas zleti? — (slišimo šum.)

Ste tudi kaj tacega slišali, če je netopir blizu vas mimo prhotal? — (ne!)

Kako leta tedaj netopir? — (tiho!)

Zakaj? — (da ga žuželke ne slišijo, da ne zbežijo.)

Pa bi ga videle! Saj tudi v mraku in temi nekoliko vidijo?! — (da ga težje zapazijo in še-le, ko je že prepozno, je netopir temne barve.)

Kako pa letajo žuželke? — pri letanju brenčijo

Da! brnijo, brenčijo in bučijo ter mislijo, kako lepo da godejo in pojejo. Pa to je njih smrtna pesem, ako jih zasliši naš netopir!

Zakaj? — (plane po njih in jih požre.)

Netopir tedaj po zraku semtertja letaje pazi, če bi ne zaslišal brneti kake nočne žuželke, da bi si jo vjel.

In kako smo rekli da sliši? — (zelo dobro.)

Že s precejšnje daljave sliši brneti n. pr. nočnega metulja ter plane na tisto stran.

Pa še nekaj! Učili ste se kaj je pri človeku organ čuta? — (zgornja koža.)

No! pogledjte! česa ima netopir dovolj? — (gole kože.)

Kje? — (kreljuti, ušesa, nos.)

In vedite! ta koža je polna najfinejših čutnih živcev! S to kožico netopir neskončno dobro čuti. Ona ga najbolj vodi, da si vлови vsakdanji živež. — Pa si jo tudi skrbno varuje, in prav ima, ker od nje je odvisno njegovo življenje. Namaže si jo večkrat z neko smradljivo mastjo, ki se mu cedi iz žlezice blizu nosa.

Zakaj? — (ostane mu mehka in vlačna.)

Zakaj pa je tista mast smradljiva? — (da mu je mrčesi ne glodajo, kadar mirno visi kje v kakem kotu.)

Vidite božjo previdnost tudi v takih rečeh!

Povejte mi vendar še, zakaj se netopir se svojo golo kožico pred pekočimi solnčnimi žarki tako skriva? — (bi se mu koža posušila, razpokala, postala manj občutljiva. Tudi tički bi ga kot čudnega polutana lahko napadli in mu razkljuvali kožo, da bi ne mogel več letati po zraku ter si živeža loviti.)

Povej še enkrat, kateri čut je torej pri netopirju zelo razvit? (čut.)

On čuti celo zračne valove, tedaj tudi brneče in leteče žuželke, ki mu služijo v hrano, že z daljave“. (Omeni se znani poskus z nitmi etc. v sobi razpreženimi.)

Opomba: zaradi krajše oblike referata naj se mi opusti zapisavanje vprašanj: podajam v nadaljnjem torej snov obravnave.

„Ako netopir letajoč po zraku zasluti svoj plen, to je, kakega nočnega metulja, hrošča ali kaj takega, plane nad njega, ga pahne s kreljuti pod svoje truplo, privihne repek, da mu plen nazaj ne uide, spredaj pa ga že v tistem hipu zgrabi se široko odprtim in z ojstrimi zobki oboroženim

gobcem, pregrize z lahkoto tudi najtrši oklep žuželk, ter povžije mehkejše in redilnejše snovi svojega plena, drugo pa zavrže.

Ker je naš „črnuh“ pri jedi torej vsejedno zbirčen, podavi mnogo žuželk, predno je sit.

Razumljivo je, da je tak lov v zraku za netopirja zelo utrudljiv. Zato si mora večkrat odpočiti.

S krempeljci zadnjih nog se obesi za vejo, za kako bruno v podstrešju ali za kako drugo stvar, stisne kreljutno mrenico kakor plašček k sebi, podvihne repek, ter visi z glavo navzdol.

Tako počiva naš čudak!

Ako spet hoče zleteti, namaže si poprej letno mrenico, ušesa in seveda tudi nosek s tistjo smradno mastjo, ki se mu cedi iz žlezice blizu nosa, potem privzdigne glavico, razprostre prednja uda in prste, stegne rep, se spusti in sfrči.

Dobro je torej za njega, da visi z glavo navzdol, ker se tako lahko spusti v zrak in začne prhutati.

Pa to še ni vse! Naš modrijan ima s svojim obešanjem še tudi druge namene.

Poslušajte! Netopir visi z glavo navzdol, da mu drobovina ostaja bolj v sprednjem delu trupla, ki je vsled tega tudi širji in močnejši, ter, da mu zadek ostane ozek in bolj lahek, kar mu, kakor že rečeno, zaradi ravnotežja pri letanju koristi. In to je za njega velike važnosti.

Zato tudi ne žre neredilnih, težkoprebavljivih, trdnih oklepov žuželk, ampak jim izsesa samo mehko, redilno in lahko prebavljivo tvarino, ker se debelega trebuška boji.

Vidite! tako ima vsaka najmanjša stvar v naravi svoj namen!

Ako netopir pade na zemljo, spleza čim prej mogoče na kako drevo, na kak kamen, plot ali kaj tacega in od ondod zopet prhne.

Na zemlji se premika sicer le nerodno, vendar si pomaga s sprednjima in zadnjima nogama, kakor ve in zna. Najhitreje še pleza, zatikaje ostre krempeljce v hrapavo škorjo ali v razkav zid.

Tako naš netopir ob lepih in toplih večerih izletava na lov, dokler se ne nasiti — potem pa se zopet skrije v kako špranjo, luknjo, votlino, v staro zidovje, dimnike, podstrešje, v zvonike, v votlo drevje in druge temne kote, kjer je — včasih v velikik trumah — za zadnje noge viseč in zavrt v svojo kreljutno mreno, bolj podoben kaki zakajeni pajčevini, nego kaki živali. Zato ga ni lahko zapaziti in razločno spoznati. Tudi nevarne mu mačke, podlasice, kune, sove ga tukaj ne zasačijo.

IV.

Prezimovanje.

Slabega in mrzlega vremena netopir ne mara. Saj tudi žuželke, njegova divjačina, takrat pogine, ali se pa poskrije v tesne špranje, koder netopir ne more več do njih.

Ne dobi tedaj več hrane, saj toliko ne, kolikor je potrebuje. Po leti se je sicer z najboljšimi koščeki raznovrstnih žuželk mastil, ko nastopi mraz, pa je netopir siromak, tembolj ker se mrtve žuželke ne dajo shraniti v zalogo, kajti osmradele bi mu in postale nevžitne. V toplejše kraje pa tudi ne more, kakor v letanju bolj spretne ptice selivke.

Gladu bi moral poginiti, a ljubi Bog mu je zapovedal, da v pozni jeseni zadremlje in vso zimo skoraj neprenehoma spi. Le ob južnem vremenu se včasih nekoliko zdrami, pa zopet otrpne.

Ogrnjen s svojo kreljutno mrežo visi za zadnje noge v kakem varnem kotu: v kleti, v podstrešju blizu dimnika (zaradi toplote), v votlem drevju in sličnih krajih, kakor mrtev. Čisto malo diha, tudi srcece mu čisto malo bije — toliko da živi.

Z dihanjem porabi sedaj še tisto trohico masti, katero si je nabral v truplu po leti, ko se mu je dobro godilo. Z dihanjem si pridrži saj nekoliko toplote.

Gosta dlaka in ogrnjeni kreljutni plašč ga varujeta prevelike izgube toplote.

Kadar je pa zima prav huda, potem se marsikateremu netopirju srcece tako ohladi, da otrpne in revež se v prihodnji spomladi več ne zbudi: zmrznil je.

V.

Netopir v gospodarstvu narave in človek.

Netopir je po zimi stradal in ne malo shujšal, zato tem marljivejše tovi potem, ko se je spomladi iz svojega zimskega spanja zopet zdramil, vsak večer, kolikor le vreme dopušča, mušice, muhe, komarje, večče hrošče, posebno pa večje nočne metulje, kojih gosenice na gozdnem in sadonosnem drevju toliko škodo naredé.

Ker je netopir — kakor že enkrat omenjeno — pri svoji hrani zelo izbirljen in le najboljši košček vjete žuželke poje, mora prav mnogo tistega, tako škodljivega mrčesa podaviti, predno je sit, in to tembolj, ker je letanje za njega prav težko delo, ter mu jed tembolj diši, da se poživí, pri močeh ostane in se za zimo nekoliko odebeli.

Naš ušati netopir je torej prav koristna žival, ki človeku nikakršnega kvara ne dela. Ni res, da se rad zamota človeku v lase, ni res, da hodi žret špeh in slanino in da ugaja bogvedi kakršne hudobije. Kaj takega kvasijo o netopirju samo neumni in praznoverni ljudje.

Čudno je sicer vstvarjen, pa čisto nedolžna in človeku le koristna žival je naš uhati netopir, ker pokončuje ravno tiste škodljive žuželke, ki bi se sicer tako zaredile, da bi nam pokončale cele gozdove in sadonosnike.

Nikakor ga tedaj ne smemo preganjati, ampak varovati ga moramo!

VI.

V naših krajih nahaja se še nekoliko večji, sivkasti „zgodnji netopir“, ki izleti včasih že pred solnčnim zatonom, in takozvani „podkovnjak“, ki ima na nosu podkvi podobno grbasto kožico — (dober čut.)

V topli južni Ameriki se nahaja „krvoses“ ali „vampir“, ki napravi včasih speči živini plitko in majhno ranico ter iz nje liže crlajajočo kri. Pa ranica je čisto nenevarna in kmalu zaceli.

Največji med netopirji je južno-azijski „leteči pes“. Ta napravi v sadovnjakih lahko mnogo škode. V velikih tropah se loti sadja in ga iztrebi do zadnjega.

Dasi ima netopir na sebi nekaj tičjega, vendar je pravi sesavec, kakor drugi četrveronožci.

Netopirka ima navadno po dva zelo negodna mlada, ki se koj po rojstvu spneta starki na prsi, tam se prisesata in ne gresta od nje, dokler ne zrasteta tolika, da moreta sama letati ter si hrano iskati. Starka leta okoli za živežem, skrbno noseč svoje mlade na prsih.

Spomini na potovanje v Norimberk.

Pišeta Fr. Kocbek in M. J. Nerat.

Dbče znana je resnica, da potovanje izobrazuje človeka, ako razume potovati z odprtimi očmi. Vsaka dežela ima svoje krasote, posebnosti, zgodovinsko znamenite kraje, mesta, gradove in razvaline, zbirke, muzeje, arhitektonične stavbe, preproste kočje, blesk in revščino, vse pomešano, kakor je vobče svetovni kalejdoskop. In gledanje vsega tega pisanega z razumom in čutenjem ni samo zanimiva zabava vsakdanjih popotnikov, nego pravcati nazorni pouk v velikem slogu za razširjanje duševnega obzorja.

Najini duši ste srkali neprenehoma mnogo znamenitih vtisov vaše ki nama ostanejo nepozabljivi. Hočeva je nekoliko, vsaj v površnih obrisih očrtati.

Bila je še temna noč koncem meseca marca, ko sva zaspana korakala na kolodvor v Mariboru, da naju parni konj bliskoma zavleče v tuje nama kraje, dočim je najin koprneči duh plovel že v daljnih neznanih mestih. Z neko mirno resignacijo sva dala slovo vsakdanjemu življenju pričakujoč novih vtisov.

Neprodurna tema je zagrinjala mesto, mirno tekočo Dravo s svojo krajino, na levi gozdnata pobočja temnega Pohorja, na desni vinorodnega Kozjaka, ko je brzovlak puhal proti tužnemu Gorotanu. Samo klici sprevodnikov so naju opozorili zdaj in zdaj na znane postaje.

„Zora puca, bit će dana“! mlado jutro je nastopalo z motno svetlobo, ko sva dospela v Spodnji Dravograd, ki je v novejšem času postal križišče nove konkurenčne železnice proti židovski južni železnici, namreč proge Zeltweg-Celje z bodočo stransko zvezo v Kamnik. Rodovitna Labodska dolina — ena najlepših koroških dolin — dobila je svetovni promet.

Z Bogom, štajerska domovina! Ob Mužici drdra hlapon naprej in kmalu zagledamo visoke dimnike velike železkarne v Prevaljih, ki je uživala nekdanje boljše čase, kajti koroška železna industrija bode kmalu uničena, o čemer bi nam marsikateri kraj lahko pripovedoval žalostne reminiscence. Vozeč se ob strmem bregu Mužice pozdravlja nas z leve strani mogočno, razrito gorovje Pece in prehiteljski dva predora sprejme nas široka Junska dolina, v kateri leži na severni strani mesto Pliberk z gradom Thurn-Vallesasina. Dve uri oddaljen je kraj Lippitzbach, katerega opeva koroška narodna pesem:

„Lippitzbach ist ka Täl
Is lei a Gráb'n“ . . .

Tanek, curljajoč dež je oviral vsak daljni razgled. Dežnika sicer ni bilo treba, vendar se polasti človeka slaba volja, ko bi rad užival pokrajinske krasote. V Sinčivasi sva se spomnila znamenite zadruga Podgorčeve, o kateri nama pa ni znano, če jej je sreča mila. Severno leži Velikovec s svojimi znamenitimi sejmi, na jug pa se odceplja železnica v Železno Kapljo, ki vodi ob državni cesti mimo Klopinskega jezera v ponemčeni trg Železno Kapljo. Peljaje se čez Dravo, od koder je baję najkrasnejši pogled na Obir, sva pred Grafensteinom pozdravila Krko in dospela v Celovec, glavno mesto Koroške. Kdo se tu nehote ne spomni na družbo sv. Mohora, na zgodovinsko znamenito Gosposvetsko polje, kjer je stal Virunum, najstarejše in najvažnejše mesto Norika. Ker sva poznala Celovec od poprej, nisva se ustavila, četudi bi bilo zanimivo pogledati razne znamenitosti, kakor so: deželna hiša z dvorano koroških grbov, knežji kamen, razni muzeji, velikanski relief Velikega Kleka od geoplasta P. Oberlercherja in ogromna panorama istega vrha od domačega slikarja M. Pernharta itd. — Na jugu se blešče goli vršaci raztegnjenih Karavank in za Celovcem se prikaže biser koroške dežele — Vrbsko jezero s svojimi nebrojnimi vilami in letovišči. V tem času je bilo vse zapuščeno kakor mrtvo, le hotel pri hotelu, vila ob vili kažó, da tu po leti mrgoli letoviščnikov, kajpada največ krivonosih, da si hlade razburjene živce. Pri Vrbi se neha Vrbsko jezero, ki je 16,5 km dolgo, 1,6 km najširje, do 85 m globoko in ima 6223 ha površine; s Celovcem ga veže 4 km dolgi plovni prekop.

Od Vrbe se kmalu dospe v Beljak, ki je bil v minolih časih važno trgovsko mesto in ima še danes velik promet z Italijo. V bližini je več jezer, najznamenitejši Osojansko in Blaško jezero. Od tod se dolina ob Dravi vedno zožuje in je do Brunecka zelo ozka. Na jugu nam kažejo strma pobočja Karnske Alpe z Zilskimi planinami (Dobrač), na sever pa se razprostirajo Visoke Ture z raznimi predležočimi skupinami (Defereger in Anthlezer skupina). Gosta megla in dež zastirala sta nama krasno gorovje, da sva zrla komaj njih vznožja. Brzovlak je naglo drdral mimo turistom dobro znanih postaj: Spital, Sachsenburg, Gorenji Dravograd, Greifenburg, Dölsach, Lienz, krasno mestice (4000 prebivalcev), od koder potuješ na Veliki Klek.

Pri Lienzu se začneja Pustrska dolina, ki se med Innichen in Toblachom razširi v Toblacherfeld. Pri postaji Innichen vidimo 1 meter širok potok, to je mlada Drava, ki ima v pol ure oddaljenem Rohrwaldu ob vznožju Neunerkofla svoj vir. Vsak začetek je majhen, mislila sva si gledajoč borni potoček, ki do Oseka naraste v mogočno reko. Na Toblachu je razvodje med Črnim in Jadranskim morjem. Tu stoje velikanski hoteli za letoviščnike in turiste, ki od tod potujejo v bajni svet

Dolomitov. Kako krasen je neki od tod pogled na nebotične tirolske orjake!

Mimo lepe vasice Welsberg (letovišče z modernim komfortom) dospemo v Bruneck, krasno ležeče mesto z velikim gradom, ki leži že 835 m nad morjem. Železnica vodi dalje ob deroči Rienci, jo pri Mühlbachu, kjer raste sloveče vino „Dreimännerwein“ zapusti in se vije ob solnčnem pobočju proti Franzensfeste, pred Aicho skozi dolg predor in potem čez 80 m visoki in 190 m dolgi most nad Eisako v važno križišče železnic — v Franzensfeste. Trdnjava obvladuje tri doline, Pustrsko ter dolino Eisak na sever in jug.

V Pustrski dolini vidiš vzorno obdelana polja; po travnikih drenažo, a tudi po košeninah in strmo ležečih njivah so izkopani odtoki vode. Vsak košček rodovitne zemlje je izborno izkoriščen. Pri Mühlbachu gledaš vinograde na strmih stopicah pobočja.

Posebnega značaja na Tirolskem so široke hiše z nizkimi strehami, ki so iz skodelj in obložene s kamenji. Tirolski slog hiš opaziš tudi v modernih poslopih: kolodvorih in hotelih, s čimer je ohranjena blagodejna harmonija v krajinski sliki. Hiše imajo v stranskem pročelju 4—7 oken v eni vrsti, dočim so druge vrste oken z ono v geometričnem razmerju. Prava tirolska kmetijska hiša je spodaj nekoliko zidana, vse drugo je leseno in je po več hodnikov v raznih visokostih. V takem poslopiju so nameščena bivališča za ljudi in živino pod eno streho; gospodarskih poslopij posebej stoječih ni videti. V gmotnem oziru je tako združenje raznih gospodarskih potrebščin pod eno streho zelo praktično. Koliko nepotrebnih stroškov imajo naši gorjanski kmetje pri zgradbi mnogih gospodarskih poslopij, pri nepraktični porabi hiše in pri popravilih tolikih zgradb. Tako so ogromne svote kapitala neplodno zavržene, kar pomeni v narodnem gospodarstvu veliko škodo.

Tudi cerkveni stolpi tirolskih cerkvâ imajo čudne oblike; nekateri so zelo koničasti, drugi fantastično napeti, spominjajoč na japonske čudotvore. Strehe so raznobarvne. Na vsaki hiši je lesen stolp z zvoncem, s katerim vabijo k jedi in molitvi. Da je v deželi „der frommen Sitte“ povsod mnogo kapelic, križev, znamenj itd., je samoobsebi umevno.

Iz Franzensfeste peljala sva se proti severu v Inomost. Železnica vodi po ozki dolinici, katero omejuje na zahod Ötztalsko in Stubajsko, na vzhod pa Zillertalsko gorovje.

Krasno romantično lego ima mesto Sterzing, ki je najvišje ležeče mesto Tirolske, namreč 949 m nad morjem. Tu je glavno središče za turiste.

Znamenit jo tudi kraj Gossensass, kjer so imeli nekdanj največ zaslužka vozniki. Z otvoritvijo železnice so izgubili svoje dohodke, kakor na mnogih drugih krajih, a so si znali pomagati, ter so si napravili

imenitno letovišče. Kmalu za Gossensassom se začno mnogi predori, zato prižgejo sprevodniki v vozovih luči. Težko sopiha parni konj proti najvišjemu prelazu Brenner (1372 m), zlasti ga še jezi novo padli sneg. Malo nižje pod prelazom so toplice Brennerbad (+ 23° C), ki so dobro obiskovane.

Ker je venomer snežilo, postala je vožnja enakomerno dolgočasna. Železnica vodi nizdol ob groznih strminah v mogočnih serpentinah, pred Inomostom pa dospe v lepo in širjo dolino Ina.

Inomost, glavno mesto Tirolske z okroglo 40.000 prebivalci, slovi radi krasne lege, od koder se vidijo s snegom pokrite severne apneniške Alpe (gorovje Karwendel). Radi deževja jih nisva videla, kakor tudi zgodovinsko znane gore Isel ne. Inomost je postal najbolj priljubljeno in obiskovano središče mednarodnega prometa tujcev v avstrijskih planinskih deželah, le Solnograd mu dela nekaj konkurence. To ima zahvaliti svoji zemljepisni legi, svoji slikoviti lepoti, svojim ugodnim klimatičnim razmeram, svojim zgodovinskim spominom in spomenikom, svojim lagotnim in cenenim živlenskimi razmeram ter znanstvenim in umetnim ustanovam.

Posebne znamenitosti so: „zlata strešica“, dvorna cerkev, c. kr. dvor, vseučilišna cerkev, sirotišče, Ferdinandej itd. V dvorni cerkvi je sloveči mavzolej cesarja Maksa I. z umetniškimi reliefi, krog in krog pa stoji 24 velikanskih bronastih kipov raznih cesarjev in plemenitašev, zadej kipi A. Hofera in drugih bojevnikov.

Ferdinandej je znamenit in bogat muzej. V veliki in krasni palači v dvojno nadstropje se shranjujejo razne zbirke prirodnin, zgodovine, umetnosti, obrtnosti itd. Vse se nanašajo na domačo deželo ter so znanstvene in zgodovinske vrednosti.

Zlasti gane vsakega obiskovalca okrogla dvorana s patrijotičnimi relikvijami. Tu so slike raznih braniteljev domovine in spomini na iste, kakor vojaški plen v raznih vojskah na Tirolskem ali v obližju, posebno pa spomini in trofeje iz leta 1809, ko se je Tirolska puntala proti Francozom in Bavarcem. V srednji omari so spomini na A. Hofera: zlata verižica z medajlonom (darilo cesarja Franca), njegov častniški meč, puška, sablja, rog za smodnik, nož, vilice, pipa za tobak, še druga puška, meden križec, katerega je na smrtni hoji izročil proštu Manifesti, nekaj denarja, katerega je dal Hofer kovati itd. Razun tega so spomini na Speckbachera, P. Haspingera in Jožefa Strauba. Ti spomini so nam ljubi, pretresljivi dokazi ljubezni do domovine. Sredi med dvema oknoma stoji kip Hofera v naravni velikosti.

V drugem nadstropju je 11 slik Franca Defreggerja, ki predstavljajo motive iz bojov za osvobojenje Tirolske. Od teh so 3 slike originali, druge pa pod Defreggerjevimi vodstvom napravljene kopije. V sredini dvorane pa stoji doprsni kip A. Hofera iz gipsa od M. Brugger-a.

Nekaj let sem se nahaja v Inomostu znamenita panorama „Die Schlacht am Iselsberge“ (13. avgusta 1809). Velikansko okroglo sliko, ki zavzema 1000 m² površine, je naslikal Mihael Zeno Diemer. Slika nam iz vzvišenega stališča (Iselberg) predstavlja vse bojišče z najmanjšimi podrobnostmi. Tu vidiš francoske, bavarske vojake, tirolske prostovoljce, ki se razlikujejo po noši raznih dolin, A. Hofera in P. Haspingera. Tam se branijo starci s sivimi lasmi, tam pade smrtonosna granata, tam se bije truma za trumo v obupnem boju, tu podaja deklica sredi ognja ranjencu kupico vina, dočim z drugo roko maši luknje v sodčeku, katere so napravile sovražne kroglice. Panorama je zelo poučljiva in prav naravno kaže vso bitko, kakor bi jo opazovali z lastnimi očmi.

Na dvorišču učiteljišča je velikanski relief tirolske dežele. Vsaka skupina gorovja je sestavljena iz hribin, kakršne se v resnici nahajajo na licu mesta.

Zanimiva je tudi „stalna umetniško-obrtna razstava“, v kateri imajo vsakovrstni tirolski obrtniki razstavljeni svoje izdelke. Več gospic razkazuje in prodaja razstavljene reči.¹ Zlasti imponujejo rezbarije Defreggerjevih slik v podobi reliefov. Omenjena razstava gotovo ustreza svojemu namenu, od česar imajo dobiček obrtniki in dežela.

V bližini mesta je grad Ambras, katerega dragocene slike se nahajajo zdaj v dvorni zbirki na Dunaju.

(Dalje prihodnjič.)

¹ Inomoščani niso posebni prijatelji svojih južnih sodeželanov. Govoreč o nepotrebnem dežu, izrazila se je ena gospica: „Der ganze Mist kommt von Süden“.

Razgled.

Pedagoški paberki.

Jezik in ministrske odredbe. Ministrstvo za bogočastje in uk razglaša odredbe svojega področja v „Verordnungsblattu“ edino v nemščini ter prepušča podrejenim organom, da jih prevajajo po potrebi v posamezne učne jezike. Ker obsega n. pr. slovenski učni jezik več kronovin ter spada torej tudi v področje raznih deželnih šolskih svetov, se pripeti, da ob množici sinonimov v slovenščini razni deželni šolski sveti različno slovenijo nemške originale ministrskih odredb. V celoti se te odredbe itak redko prevajajo v slovenščino, a posameznih izrazov, kateri dobe trajno veljavo, je treba mnogo posloveniti. In pripeti se, da nastanejo na ta način za isti nemški izraz po raznih slovenskih kronovinah različni prevodi. Tako n. pr. sta izraza „Lehrerbildungsanstalt in „Lehrerinnenbildungsanstalt“ na Kranjskem, Štajerskem in v Istri poslovenjena z „moško učiteljišče“ in „žensko učiteljišče“, na Goriškem pa predstavljajo „Lehrerinnenbildungsanstalt“ z izrazom „izobraževališče za učiteljice“ (v formularju zrelostnega spričevala iz leta 1889-900 čitam celo: „C. kr. Izobraževališče za učiteljice v Gorici“). Ministrski odredbi z dne 4. novembra 1902 št. 6085 in z dne 12. junija 1903 št. 22.787 določata (zadnja med drugim) za klasifikacijo vnanje oblike pismenih izdelkov na ljudskih in meščanskih šolah nemške izraze: 1. sehr gefällig, 2. gefällig, 3. minder gefällig, 4. nicht gefällig. So se li-ti izrazi po vseh slovenskih kronovinah enako predstavili, mi ni znano; a zelo dvomim o tem, ker imamo v slovenskem jeziku mnogo sinonimov za te pojme. Ministrska naredba z dne 23. julija 1904 št. 5513 določa mimogrede v točki c) imena raznim pisnim zvezkom (na Primorskem: knjižica, drugod: zvezek, sešitek). Katero ime bo uvedeno v slovenske šole? Dvoje ali troje imen ne kaže rabiti, a ob sedanjih razmerah ni upati, da se določi povsod isto ime. — Takih primerov bi navedel lahko še več; n. pr. berilo — čitanka; berilo — bralni košček (celo berilni košček; sem že slišal) — Lesestück; naloga — vaja — zadača; urnik — razdelitev učnih ur — uroslovnik; itd. Da se izognemu temu nesoglasju, sta po mojem mnenju na izbero dve poti: ali izda ministrstvo k svojim odredbam nemško-slovensko terminologijo oziroma objavlja svoje naredbe (ali „ukaze“? ali „odredbe“?) tudi v slovenskem jeziku ali pa dotični funkcionarji c. kr. deželnih šolskih svetov po raznih slovenskih kronovinah sporazumno določijo eden ter isti slovenski izraz za posamezne nemške originale. Slovenski deželni šolski nadzorniki, ki so zdaj slučajno vsi jezikoslovci, bodo to zadevo gotovo temeljito rešili.

Ivan Vrščaj.

Naredba ministra za bogočastje in uk z dne 23. julija 1904 št. 5513 določa kakovost papirja, velikost oblike in vez pisnih in risarskih zvezkov. Zelo hvalevredno je določilo, da morajo biti zvezki vezani z nitjo ter ne več z žico. S tem se bodo

¹ Dasi je tako drastična analogija: berilna soba, berilno društvo za: bralna soba, bralno društvo.

sicer zvezki najbrž podražili, a odpravljena je s tem nevarnost, ki se je dosedaj mnogokrat pripetila vsled ranjenja z žico. Na Nemškem so te žice že pred par leti odpravili, le škoda, da jim je avstrijsko ministrstvo pustilo še najmanj dve leti veljave. Upajmo, da se kmalu prepove tudi vezanje knjig z žicami. — Z gornjo naredbo je naučno ministrstvo posnelo vzgled pruskega ministrstva glede vezanja zvezkov z žicami. Pričakujemo, da naše ministrstvo kmalu posname drugo naredbo pruskega ministrstva ter prepove rabo Reaumirjevega toplinomera (toplinomer po Senekoviču) ter splošno uvede toplinomer s Celzijevo skalo. Pa še nekaj naj stori. Barometri so po vseh znanstvenih in učnih knjigah urejeni po meterski meri, a v praksi nahajamo povsod na barometrih še stare dunajske palce (Wiener-Zoll) zraven milimetrov. Ta stari „Zopf“ iz prejšnjega stoletja naj se vendar končno odpravi. V šoli te mere nihče ne razlaga in tako ostane otrokom ta stvar zagonetka. Proč s tem! U. B.

Kronika.

O možitvi učiteljic so bile precej burne razprave na znanem petem mednarodnem ženskem shodu v Berlinu, ki se je vršil meseca junija t. l. Učiteljice so imele tu svoj sestanek (Slovenke menda ni bilo nobene poleg) in glavna točka tega sestanka je bila: možitve, torej cilj vsega ženskega stremljenja. Poročevalka Dihnevska je zahtevala, da bodi ženska vobče čisto samostojna. Gospa Perkins Gildam je zahtevala: normalna žena naj se omoži, naj dela in naj postane mati. Madjarka Rozenberg ne pripoznava celibata. Učitelji in učiteljice naj bodo v tej točki enakopravni. Italijanka Cameo zahteva, da naj se učiteljici ne krati največje sreče, sreče materinstva. Dankinja Hansen plačuje ob času poroda iz lastnega žepa svojo namestnico. Berolinski učiteljci Blum in Schneider sta krepko zagovarjali celibat (?!). Novoselandkinja Napier ju je strastno pobijala. Dunajčanka Marija Lang se ni mogla načuditi, kako se je mogel ustvariti tak „izjemni zakon“ le za učiteljice in kako se zamore dobiti še dandanes normalne ljudi, ki ne morejo pojmiti, kaj je materinstvo. Hontschik iz Brna se je naravnost čudila, kako more kdo biti pristaš celibata.

—a.

Pestalozzijev „Neuhof“ hoče sedanji posestnik prodati na javni dražbi. Da se pa ohrani ta „spominek“ velikega pedagoga, pozivlja švicarsko učiteljstvo s posebnim pozivom vse učiteljstvo, da zbere potrebni sklad in kupi to „relikvijo“ za potomstvo.

Proti imenovanju meščanskih učiteljev glavnim učiteljem na pripravnicah so se izrekli tudi praški visokošolci na posebnem shodu meseca junija.

VI. deželna učiteljska konferenca na Solnograškem se je vršila meseca julija t. l. Glavna točka je bila „preosnova risanja v ljudski šoli“. Radovedni smo, kedaj se vrši taka konferenca na Kranjskem; pripravljalni odbor za to deželo je imel menda že šest sej, a sedaj je stvar zaspala.

Mednarodni kongres proti nenravni literaturi se vrši dne 5. do 7. oktobra t. l. v Kölnu.

Prvo nemško šolo na Japonskem otvora dne 15. septembra t. l. in sicer v Jokahami. Do sedaj se nahajajo nemške šole v Shanghai-ju, Honkong-u in Tsingtau-u. Nemcev živi v Japanu okrog 603.

Posnemanja vredno! (?) „Amtliches Schulblatt“ brandenburški prinaša to-le notico: Učitelju L. v D. se dovoljuje, da sme zvrševati kakor postransko opravilo službo „mesogleda“ za kraj D.

Važna odredba — a ne v Avstriji. K tej naši notici na str. 356 i. Popotnika, v kateri se omenja najnovejša odredba Saksen-Vajmarskega naučnega ministrstva, da dobiva vdova po smrti soproga učitelja še štiri mesece po njegovi smrti popolno njegovo plačo, po preteku tega časa pa še-le pripadajočo pokojnino, smo prejeli to-le pojasnila: § 79 kranjskega deželnega zakona z dne 29. aprila leta 1873 priznava dedičem v dejanski službi umrlega učitelja, čigar plača ni presejala 1200 K, četrtno letne plače (t. j. plačo za tri mesece) kot četrtenino za pogreb poleg pokojnine. Po § 79. kranjskega deželnega zakona z dne 30. julija 1900, dež. zak. št. 17 pa gre ostalim po kakem članu učiteljstva, umrlem v dejavnosti ali v pokoju — brez škode za vse druge zakonite preskrbnine — posmrtna četrt (Sterbequartale) v višini trajnega zneska mesečne pristojbine, ki jo je pokojnik nazadnje prejemal kot aktivitetne užitke ali kot pokojnino. Posmrtna četrt gre, kadar umre učitelj, vdovi ali pa, ako bi nje ne bilo, zakonskim potomcem pokojnikovim, in ako umre vdova učiteljica gre posmrtna četrt njenim zakonskim potomcem. Da, celo drugim osebam, ki dokažejo, da so stregle umrlemu pred njegovo smrtjo ali so plačale pogrebne stroške iz svojega denarja, se more izplačati posmrtna četrt, če ni vdove ali zakonskih potomcev umrlega. Po § 77. istega zakona imajo vdova in otroci v dejanski službi umrlega učitelja in otroci take učiteljice pravico še četrť leta rabiti njegovo (njeno) naturalno stanovanje, če je pa dobival učitelj (je dobivala učiteljica) stanarino, jim gre še prihodnji obrok stanarine i. t. d. Torej dobivajo vdove in otroci učiteljev na kranjskem za tri mesece pokojnikove plače ali pokojnine, otroci učiteljic pa za tri mesece plače ali pokojnine in za iste tri mesece tudi pokojnino, kolikor jim je gre.

